OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto **Lausunto**
Yksityisoikeus ja maksukyvyttömyys
Erityisasiantuntija Johannes Koskenniemi 13.9.2024

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 63/2024 vp)

Esityksen pääasiallinen sisältö

Hallituksen esityksessä ehdotetaan laajennettavan etäyhteyden käyttämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa. Ehdotetuilla muutoksilla lisättäisiin etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia yleisissä tuomioistuimissa, markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa ja sujuvoitettaisiin näin oikeudenkäyntejä.

Esityksessä on joukko muutoksia, jotka voidaan jakaa kuuteen ryhmään.

Ensinnäkin esityksessä ehdotetaan säädettävän etäoikeudenkäynnistä (1). Toiseksi ehdotetaan säädettävän tuomioistuimen jäsenen osallistumisesta suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä (2). Kolmanneksi asianosaisen osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä helpotettaisiin kumoamalla lisäedellytykset, jotka koskevat videoyhteyden käyttämistä suullisen todistelun vastaanottamiseen. Samalla laajennettaisiin ilman näköyhteyttä tapahtuvan kuulemisen (nykyään ns. puhelinkuulemisen) käyttöalaa (3).

Postiosoite **Käyntiosoite** **Puhelin** **Faksi** **S-posti, internet**
Postadress **Besöksadress** **Telefon** **Fax** **E-post, internet**
Oikeusministeriö Eteläesplanadi 10 0295 16001 09 160 67730 oikeusministerio@om.fi
PL 25 00130 Helsinki Internat. Internat. www.oikeusministerio.fi
FI-00023 Valtioneuvosto Finland +358 295 16001 +358 9 160 67730 www.justitieministeriet.fi
Finland

Neljänneksi esityksellä mahdollistettaisiin asianosaisen osallistuminen etäyhteydellä tunnustamisoikeudenkäyntiin (4). Viidenneksi säädettäisiin mahdollisuudesta määrätä asianosaisen pakollisesta etäosallistumisesta (5). Lopuksi esityksessä laajennettaisiin poissaoloseuraamusten ja pakkokeinojen käyttöalaa etäyhteyttä käytettäessä (6).

Seuraavassa käsitellään edellä mainittuja muutoksia lyhyesti.

1. Etäoikeudenkäynti

Nykytilassa oikeudenkäynnille on aina istuntopaikka, josta käsin tuomioistuimen jäsenet osallistuvat oikeudenkäyntiin ja jossa yleisö voi seurata julkista käsittelyä. Tästä poikettaisiin säätämällä etäoikeudenkäynnistä, johon osallistuisivat videon välityksellä niin tuomioistuimen puheenjohtaja ja muu mahdollinen ratkaisukokoonpano kuin asianosaisetkin. Varsinaista istuntopaikkaa ei siten olisi.

Etäoikeudenkäynnin pääasiallinen soveltamisala olisi riita- ja rikosasioiden valmistelussa sekä pakkokeinoasioissa. Tällöin edellytettäisiin ainoastaan sitä, että etäoikeudenkäynnin toimittaminen olisi soveliasta. Toisaalta etäoikeudenkäynti tulisi kysymykseen myös rikos- ja riita-asian pääkäsittelyssä ja muussa asiassa, jos siihen on perusteltu syy ja se on soveliasta. Tämä olisi kuitenkin oletettavasti harvinaista.

Tuomioistuimen velvollisuutena olisi taata julkisuuden toteutuminen etäoikeudenkäynnissä. Keinot jäisivät tuomioistuimen harkintaan. Käytännössä etäoikeudenkäyntejä voisi seurata videoyhteydellä esimerkiksi tuomioistuimen muusta salista (sivusali). Jotta tämä ei edellyttäisi valvontaa, esityksessä muutettaisiin turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia siten, että tässä tarkoituksessa saapuville voidaan tehdä turvatarkastus ja tarvittaessa ottaa heiltä pois tallentamiseen soveltuvat välineet.

2. Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen

Esityksessä ehdotetaan säädettävän tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistumisesta oikeudenkäyntiin tilanteessa, jossa suulliselle käsittelylle on istuntopaikka. Tällöin puheenjohtaja johtaisi puhetta

istuntosalissa, mutta kokoonpanon muu jäsen osallistuisi videoyhteyden välityksellä. Ehdotettu säännös soveltuisi kaikkiin asteisiin ja kaikkiin monijäsenisiin kokoonpanoihin ja koskisi kaikkia tuomioistuimen jäseniä. Edellytyksenä jäsenen etäosallistumiselle olisi se, että siihen olisi aihetta ja että puheenjohtaja harkitsee sen soveliaaksi. Pääsääntönä säilyisi se, että kokoonpano on yhtäaikaisesti läsnä istuntosalissa.

3. Suullisen todistelun vastaanottaminen etäyhteydellä

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin sisältämät lisäedellytykset videoyhteyden käyttämiselle suullista todistelua vastaanottaessa kumottaisiin. Videoyhteyden käyttäminen jäisi pelkän yleisen soveliaisuusharkinnan varaan. Harkinnassa voitaisiin kiinnittää huomiota myös esimerkiksi asian laatuun ja merkitykseen sekä todisteen merkitykseen asiassa. Käytännössä muutos ei olisi kovin suuri.

Uutta olisi myös poikkeussäännös, jonka nojalla oikeudenkäynnistä pois jäänyttä henkilöä voitaisiin laajemmin edellytyksin kuulla ilman kuvayhteyttä. Tarkoituksena olisi välttää pääkäsittelyn peruuntuminen tai lykkääntyminen ja sitä kautta oikeudenkäynnin viivästyminen.

4. Etäosallistuminen tunnustamisoikeudenkäyntiin

Asianosaiset eivät nykytilassa saa osallistua tunnustamisoikeudenkäyntiin videoyhteydellä. Esitys mahdollistaisi tämän. Etäosallistuminen olisi mahdollista kaikille asianosaisille ja myös tuomarille.

5. Pakollinen etäosallistuminen

Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi erityisestä syystä määrätä asianosaisen osallistumaan etäyhteydellä vastoin tämän tahtoa. Pääsääntönä kuitenkin säilyisi se, että asianosainen voisi halutessaan osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalissa. Tästä poikkeavan määräyksen antaminen tarkoittaisi sitä, että asianosaisen läsnäolo-oikeus toteutettaisiin etäyhteyden välityksellä. Asianosaisen voitaisiin sallia osallistua oikeudenkäyntiin istuntosalista myös osan aikaa oikeudenkäynnistä.

Määräys voitaisiin antaa kaikissa asiaryhmissä, mutta käytännössä määräyksiä annettaisiin ensisijaisesti rikosasioissa. Erityinen syy, jonka vuoksi määräys voitaisiin antaa, olisi esimerkiksi oikeudenkäynnin turvallisuuden vaarantuminen. Huomiota olisi kiinnitettävä asian laatuun ja merkitykseen asianosaiselle.

6. Pakkokeinojen ja poissaoloseuraamusten käytön laajentaminen

Lakia muutettaisiin siten, että etäyhteyden välityksellä toimitettavassa valmisteluistunnossa olisivat käytössä samat pakkokeinot ja poissaoloseuraamukset kuin muissakin etäyhteyden välityksellä toimitettavissa istunnoissa. Merkitystä ei olisi sillä, osallistuuko asianosainen istuntosalissa läsnä ollen vai ei. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että jos videoyhteydellä osallistumaan kutsuttu asianosainen on poissa, riita-asia voitaisiin ratkaista passiivisuuden perusteella yksipuolisella tuomiolla. Samalla lakia muutettaisiin siten, että todistajien ja asiantuntijoiden kuulustelussa voidaan jatkossa käyttää pakkokeinoja myös silloin, kun heitä kuullaan videoyhteydellä muualta kuin viranomaisen luota.

Esityksen valmistelu

Hallituksen esitystä on valmistelu oikeusministeriössä virkatyönä. Valmistelua on tukenut Ooikeuslaitostyöryhmän asettama Etäyhteydet oikeudenkäynnissä -hankeryhmä, jonka toimikausi oli 9.10.2023—31.12.2023.

Valmistelun tuloksena laadittu luonnos hallituksen esitykseksi on ollut lausuntokierroksella alkuvuodesta 2024. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Etäyhteyksien käytön edistäminen oikeudenkäynneissä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2024:10). Esitystä tarkistettu ja täydennetty lausuntopalautteen pohjalta.

Esityksen vaikutukset

Esitys parantaisi oikeuden saatavuutta ja vähentäisi oikeudenkäynnin viivästymistä. Lisäksi esitetyt muutokset sujuvoittaisivat oikeudenkäyntejä. Esitys parantaisi oikeusjärjestyksen toimintakykyä poikkeusoloissa.

Esityksen voimaantulo ei edellytä määrärahaa, ja kokonaisuutena tarkastellen sen säästövaikutusten arvioidaan olevan vähintään yhtä suuret kuin kustannusvaikutukset.

Voimaantulo

Lakien olisi perusteltua tulla voimaan ilman aiheetonta viivytystä. Etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamisen käytännön ratkaisujen valmistelemiseen olisi kuitenkin varattava muutamia kuukausia.